

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДІЄТОЛОГІЇ

1. Вибрані питання нутріціології / Л. Андріюк, О. Зав'ялова, С. Федяєва та ін. – Львів – Дрогобич : Коло, 2015. 118 с.
2. Гастроентерологія: підручник у 2-х томах / За редакцією Харченко Н.В., Бабака О.Я. 2-е вид., переробл., доповн. Кіровоград.: Поліум, 2016. Т. 1. 488 с., іл., табл.; 8.
3. Гастроентерологія: підручник у 2-х томах / За редакцією Харченко Н.В., Бабака О.Я. 2-е вид., переробл., доповн. Кіровоград.: Поліум, 2017. Т. 2. 432 с., іл., табл.; 4.
4. Гігієна харчування з основами нутріціології: підручник; у 2 кн: Кн. 1/ В.І. Ципріян, І.Т. Матасар, В.І. Слободкін та ін.; за ред. проф. В.І. Ципріяна.К.: Медицина, 2007. 528 с.
5. Гігієна харчування з основами нутріціології: підручник; у 2 кн: Кн. 2/ В.І. Ципріян, І.Т. Матасар, В.І. Слободкін та ін.; за ред. проф. В.І. Ципріяна.К.: Медицина, 2007. 544 с.
6. Григоренко А. Методичні рекомендації для лікарів загальної практики - сімейної медицини з приводу консультування пацієнтів щодо основних засад здорового харчування, згідно наказу МОЗ № 16 від 14.01.13 /А. Григоренко. К., 2013. 30 с.
7. Дієтологія : підручник / Н.В. Харченко, Г.А. Анохіна, О.Я. Бабак та ін.; за ред.: Н.В. Харченко, Г.А. Анохіної. К.: МЕРИДІАН, 2012. 527 с.
8. Дієтотерапія при захворюваннях печінки, жовчовивідних шляхів та підшлункової залози / Н.В. Харченко, Г.А. Анохіна, В.М. Фролов та ін. К.: НМАПО ім. П.Л. Шупика, 2008. 184 с.
9. Ендокринологія: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / П. М. Боднар [та ін.]; за ред. П. М. Боднара ; Нац. АМН України. 4-те вид., оновл. та допов. Вінниця : Нова Кн., 2017. 449 с. : табл., іл.
10. Клінічна біохімія: підручник/ Під заг. ред. Г.Г. Луньової. К.: Атіка, 2013.1156 с.
11. Кручаниця М.І., І.С. Миронюк, Н.В. Розумикова, В.В. Кручаниця, В.В. Брич, В.П. Кіш ОСНОВИ ХАРЧУВАННЯ. Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. 252 с.
12. Ладанівський Р.І. Харчування та інфекційні хвороби / Ладанівський Р.І., Зубрицька М.Й., Марухняк А.Т. // Львів: ДП «Видавничий Дім «УКРПОЛ», 2007. 129 с.
13. Методичні рекомендації з лікування та профілактики дефіциту вітаміну D у населення країн центральної Європи: рекомендовані дози препаратів вітаміну D для здорової популяції та груп ризику / Paweł Płudowski, Elżbieta Karczmarewicz, Milan Bayer et al. // Боль. Суставы. Позвоночник. 2013. № 3 (11). С. 7-12.
14. Наказ МОЗ України № 1073 від 3 вересня 2017 р. «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text>
15. Наказ МОЗ України № 931 від 29.10.2013 р. «Про удосконалення організації лікувального харчування та роботи дієтологічної системи в Україні» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2205-13#Text>
16. Наказ МОЗ України від 03.08.2012 № 600 "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при диспепсії". https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2012_600_nakaz.pdf. Уніфікований клінічний протокол первинної медичної допомоги «Диспепсія». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/19_2012_ukpmd.pdf
17. Наказ МОЗ України від 03.09.2014 р. № 613 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при пептичній виразці шлунка та дванадцятипалої кишки». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_613nakaz.pdf. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги «Пептична виразка шлунка та дванадцятипалої кишки у дорослих». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_613ukpmd_peptvyr.pdf
18. Наказ МОЗ України від 06.11.2014 № 826 "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при хронічних

- неінфекційних гепатитах". https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_826_nakaz_gepatyty.pdf. «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги «Алкогольний гепатит». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_826_ykpm_d_ag.pdf
19. Наказ МОЗ України від 06.11.2014 № 826 "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при хронічних неінфекційних гепатитах". https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_826_nakaz_gepatyty.pdf. «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги «Аутоімунний гепатит». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_826_ykpm_d_aig.pdf
20. Наказ МОЗ України від 06.11.2014 № 826 "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при хронічних неінфекційних гепатитах". https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_826_nakaz_gepatyty.pdf. «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги «Неалкогольний стеатогепатит». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_826_ykpm_d_nstpt.pdf
21. Наказ МОЗ України від 10.09.2014 р. № 638 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при хронічному панкреатиті». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_638_nakaz_hp.pdf. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги та медичної реабілітації «Хронічний панкреатит». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2014_638_ykpm_d_hp.pdf
22. Наказ МОЗ України від 11.02.2016 р. № 90 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при запальних захворюваннях кишечника». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_90_nakaz_kron.pdf. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Запальні захворювання кишечника (хвороба Крона, виразковий коліт)». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_90_ykpm_d_kron.pdf. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах «Хвороба Крона». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_90_akn_kron.pdf. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах «Неспецифічний виразковий коліт». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_90_akn_vyrazkol.pdf
23. Наказ МОЗ України від 13.06.2016 № 564 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги в частині профілактики серцевосудинних захворювань»: «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Профілактика серцево-судинних захворювань»»; «Профілактика серцево-судинних захворювань. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах» <https://dec.gov.ua/mtd/profilaktyka-serczevo-sudynnyh-zahvoryuvan/>
24. Наказ МОЗ України від 15.07.2016 № 723 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при муковісцидозі» <https://www.dec.gov.ua/mtd/mukovisczydoz/>
25. Наказ МОЗ України від 21.12.2012 № 1118 "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при цукровому діабеті 2 типу" Уніфікований клінічний протокол первинної та вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги "Цукровий діабет 2 типу". Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах "Цукровий діабет 2 типу" <https://www.dec.gov.ua/mtd/czukrovyy-diabet-2-typu/>
26. Наказ МОЗ України від 26.07.2016 р. № 769 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при хворобі Вільсона». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_769_nakaz_vils.pdf.

- Уніфікований клінічний протокол первинної та вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги «Хвороба Вільсона». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_769_ukpmd_vils.pdf. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах «Хвороба Вільсона». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_769_akn_vils.pdf
27. Наказ МОЗ України від 31.10.2013 № 943 "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при гастроезофагеальній рефлюксній хворобі". https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2013_943nakazgerx.pdf. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги «Гастроезофагеальна рефлюксна хвороба». https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2013_943_ukpmd GERX.pdf. Клінічна настанова, «Гастроезофагеальна рефлюксна хвороба», реєстровий № КНп 2017-136. https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2017_akn GERH.pdf
28. Нефрологія: Національний підручник / за ред. академіка НАМН України, проф. Пирога Л.А., проф. Д.Д.Іванова. Донецьк: Видавець Заславський О.Ю., 2014. 316 с.
29. Оздоровче харчування : навч. посіб. / П. О. Карпенко, Н. В. Притульська, М. Ф. Кравченко та ін. ; за ред. П. О. Карпенка. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 628 с.
30. Онкологія: підручник / Ю.В. Думанський, А.І. Шевченко, І.Й. Галайчук та ін.; за ред. Г.В. Бондаря, А.І. Шевченка, І.Й. Галайчука. 2-е вид., переробл. та допов. К. : ВСВ «Медицина», 2019. 520 с.
31. Організація лікувального харчування в закладах охорони здоров'я України / за ред. О.В. Швеця. К.: КІМ, 2016. 368 с.
32. Особливості харчування людей похилого віку /Н.В. Харченко, Г.А. Анохіна, І.В. Якубовська, Ю.Г. Бурмак // Фітотерапія . 2012. № 3. С. 29-33.
33. Поворознюк В.В., Бінклі Н., Дзерович Н.І. Поворознюк В.В. Саркопенія. К.:ТОВ ВПП «Експрес»,2016. 179 с.
34. Притульська Н.В. Гулич М.П.. Мотузка Ю.М. Ентеральна нутритивна підтримка населення в умовах надзвичайних ситуацій.- Київ.- 2018.- 280с.
35. С.М. Ткач, А.Е. Дорофєєв, Н.В. Харченко, Ю.М. Степанов, І.М. Скрипник, Л.Ф. Матюха, О.В. Швець. Клінічні рекомендації Української Гастроентерологічної Асоціації по веденню хворих на синдром подразненої кишки. Затверджено Українською Гастроентерологічною Асоціацією 03.10.2019 р. Українською Асоціацією Сімейної медицини 06.06.2019 р. Київ, 2019. 14 с.
36. Серцево-судинні захворювання. Класифікація, стандарти діагностики та лікування / За ред. проф. В.М. Коваленка, проф. М.І. Лутая, проф. Ю.М. Сіренка. К.: Асоціація кардіологів України, 2016. 128 с.
37. Терещенко В. П. Розділ 22. Атеросклероз та артеріосклероз. Ішемічна хвороба серця. Патоморфологія: національний підручник / за ред. В.Д. Марковського і В. О. Туманського. К.: ВСВ «Медицина», 2015. С. 331–342.
38. Фесун Т.П. Технологія продуктів дієтичного та лікувально-профілактичного харчування : Нац. ун-т харч. технологій. – Київ, 2019. – 157 с.
39. Харченко Н.В. Соціально-еволюційне та патогенетичне обґрунтування національної піраміди харчування/ Н.В. Харченко, Г.А. Анохіна // Здоров'я України. 2014. 28.11. С. 18-20.
40. Харченко Н.В. Сучасна дієтотерапія захворювань органів травлення./ Харченко Н.В., Анохіна Г.А. // К., 2005. 144 с.
41. Циганенко О.І., Хоменко І.М., Маслова О.В. та ін. Здорове та оздоровче харчування осіб, які займаються фітнесом // Під редакцією д. мед. н., проф. О.І. Циганенко. Київ: 2021. – 240 с.
42. Чуклін С.М., Дутка Я.Р. Хвороби оперованого шлунка: метод. рекомендації. Львів, 2009. 37 с.

43. A. Weimann, M. Braga, F. Carli et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition in surgery. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 4745-4761. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.03.031>
44. Abdelhamid A, Bunn D, Copley M, Cowap V, Dickinson A, Gray L, et al. Effectiveness of interventions to directly support food and drink intake in people with dementia: systematic review and meta-analysis. *BMC Geriatr* 2016;16.
45. Advanced nutrition and dietetics in gastroenterology / Ed. M. Lomer. Oxford : Wiley Blackwell, 2014. 352 p.
46. Agodi A, Maugeri A, Kunzova S, et al. Association of Dietary Patterns with Metabolic Syndrome: Results from the Kardiovize Brno 2030 Study. 2018;10(7):898. Published 2018 Jul 13. doi:10.3390/nu10070898
47. AHA guideline on the treatment of blood cholesterol to reduce atherosclerotic cardiovascular risk in adults: a report of the American College of Cardiology/ N. J. Stone, J. G. Robinson, A. H. Lichtenstein et al.//American Heart Association Task Force on Practice Guidelines // *Circulation*, 2014. № 129 (suppl. 2).S. 1-45.
48. Arends, V. Baracos, H. Bertz et al. ESPEN expert group recommendations for action against cancer-related malnutrition. *Clinical Nutrition* 36 (2017) 1187-1196. <https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/PIIS0261561417302285.pdf>
49. Arvanitakis et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in acute and chronic pancreatitis. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 612-631. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.01.004>
50. Arved Weimann, Marco Braga, Franco Carli et al. ESPEN guideline: Clinical nutrition in surgery. *Clinical Nutrition* 36 (2017) 623-650. https://www.espen.org/files/ESPEN-guideline_Clinical-nutrition-in-surgery.pdf
51. Barazzoni R, Bischoff SC, Krznaric Z, Pirlich M, Singer P, endorsed by the ESPEN Council, Espen expert statements and practical guidance for nutritional management of individuals with sars-cov-2 infection, *Clinical Nutrition*, <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.03.022>
52. Beck AM, Kjaersgaard A, Hansen T, Poulsen I. Systematic review and evidencebased recommendations on texture modified foods and thickened liquids for adults (above 17 years) with oropharyngeal dysphagia - an updated clinical guideline. *Clin Nutr* 2018; 37:1980-91.
53. Bhatt DL, Steg PG, Miller M, Brinton EA, Jacobson TA, Ketchum SB, Doyle RT, Juliano RA, Jiao L, Granowitz C, Tardif JC, Ballantyne CM; REDUCE-IT Investigators. Cardiovascular risk reduction with icosapent ethyl for hypertriglyceridemia. *N Engl J Med*. 2019; 380:11–22. doi: 10.1056/NEJMoa1812792.
54. Bischoff SC, Austin P, Boeykens K, Chourdakis M, Cuerda C, JonkersSchuitema C, et al. ESPEN guideline on home enteral nutrition. *Clin Nutr* 2020; 39:5-22.
55. Bischoff SC, Singer P, Koller M, Barazzoni R, Cederholm T, van Gossum A. Standard operating procedures for ESPEN guidelines and consensus papers. *Clin Nutr* 2015; 34:1043e51.
56. Bulka CM, Davis MA, Karagas MR, Ahsan H, Argos M. The unintended consequences of a gluten-free diet. *Epidemiology* 2017;28: e24e5.
57. Bunn DK, Abdelhamid A, Copley M, Cowap V, Dickinson A, Howe A, et al. Effectiveness of interventions to indirectly support food and drink intake in people with dementia: eating and Drinking Well IN dementia (EDWINA) systematic review. *BMC Geriatr* 2016;16.
58. Burgos R, Breton I, Cereda E, Desport JC, Dziewas R, Genton L, et al. ESPEN guideline clinical nutrition in neurology. *Clin Nutr* 2018; 37:354-96.
59. C. Bischoff et al. ESPEN guideline on home enteral nutrition. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 5-22. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2019.04.022>
60. C. Bischoff et al. ESPEN practical guideline: Clinical Nutrition in inflammatory bowel disease. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 632-653. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2019.11.002>
61. C. Bischoff, W. Bernal, S. Dasarathy et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition in liver disease. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 3533-3562. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.09.001>

62. C. Cuerda, L. Pironi, J. Arends et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition in chronic intestinal failure. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 5196-5220. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.07.002>
63. Cederholm T, Jensen GL, Correia M, Gonzalez MC, Fukushima R, Higashiguchi T, et al. GLIM criteria for the diagnosis of malnutrition - a consensus report from the global clinical nutrition community. *Clin Nutr* 2019; 38:1e9.
64. Cederholm, R. Barazzoni, P. Austin et al. ESPEN guidelines on definitions and terminology of clinical nutrition. *Clinical Nutrition* 36 (2017) 149-156. <https://www.espen.org/files/ESPEN-guidelines-on-definitions-and-terminology-of-clinical-nutrition.pdf>
65. Christiane Druml, Peter E. Ballmer, Wilfred Druml et al. ESPEN guideline on ethical aspects of artificial nutrition and hydration. *Clinical Nutrition* 35 (2016) 545-556. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/3__ESPEN_guideline_on_ethical_aspects_of_artificial_nutrition_and_hydration.pdf
66. Clifton P. Metabolic Syndrome - Role of Dietary Fat Type and Quantity. *Nutrients*. 2019; 11, 1438: 7 p. doi:10.3390/nu11071438
67. Cox SR, Lindsay JO, Fromentin S, Stagg AJ, McCarthy NE, Galleron N, et al. Effects of low FODMAP diet on symptoms, fecal microbiome, and markers of inflammation in patients with quiescent inflammatory bowel disease in a randomized trial. *Gastroenterology* 2020; 158:176e88. e7.
68. Cuerda, L. Pironi, J. Arends et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition in chronic intestinal failure. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 5196-5220. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.07.002>
69. D. Volkert et al. ESPEN guideline on clinical nutrition and hydration in geriatrics. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 10-47. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.05.024>
70. D. Volkert, A.M. Beck, T. Cederholm et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition and hydration in geriatrics. *Clinical Nutrition* 41 (2022) 958-989. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2022.01.024>
71. Dinu M, Abbate R, Gensini GF, Casini A, Sofi F. Vegetarian, vegan diets and multiple health outcomes: a systematic review with meta-analysis of observational studies. *Crit Rev Food Sci Nutr* 2017; 57:3640e9. Larpin C, Wozniak H, Genton L, Serratrice J. Vegetarian and vegan diets and their impact on health. *Rev Med Suisse* 2019; 15:1849e53.
72. Dominique Turck, Christian P. Braegger, Carla Colombo et al. ESPEN-ESPGHAN-ECFS guidelines on nutrition care for infants, children, and adults with cystic fibrosis. *Clinical Nutrition* 35 (2016) 557-577. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/2__ESPEN-ESPGHAN-ECFS_guidelines_on_nutrition_care_for_infants_children_and_adults_with_cystic_fibrosis.pdf
73. Dorothee Volkert, Anne Marie Beck, Tommy Cederholm et al. ESPEN guideline on clinical nutrition and hydration in geriatrics. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 10-47. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/ESPEN_guideline_on_clinical_nutrition_and_hydration_in_geriatrics.pdf
74. Dorothee Volkert, Michael Chourdakis, Gerd Faxen-Irving et al. ESPEN guidelines on nutrition in dementia. *Clinical Nutrition* 34 (2015) 1052-1063. http://www.espen.info/wp/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/ESPEN_GL_Dementia_ClinNutr2015.pdf
75. Dyson PA, Twenefour D, Breen C, Duncan A, Elvin E, Goff L, et al. Diabetes UK evidence-based nutrition guidelines for the prevention and management of diabetes. *Diabet Med* 2018; 35:541e7.
76. E. Fiaccadori, A. Sabatino, R. Barazzoni et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in hospitalized patients with acute or chronic kidney disease. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 1644-1668. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.01.028>

77. EASL Clinical Practice Guidelines on nutrition in chronic liver disease. *J Hepatol* (2018), <https://doi.org/10.1016/j.jhep.2018.06.024>
78. ESPGHAN/ESPEN/ESPR/CSPEN working group on Pediatric Parenteral Nutrition: Christian Braegger, Jiri Bronsky, Wie Cai et al. ESPGHAN/ESPEN/ESPR/(CSPEN) guidelines on pediatric. *Clinical Nutrition* 37 (2018) 2306-2459. <https://www.espen.org/guidelines-home/espen-guidelines>
79. European Food Safety Authority (EFSA) Dietary Reference Values for nutrients Summary report. <https://doi.org/10.2903/sp.efsa.2017.e15121>
80. F. Gomes et al. ESPEN guidelines on nutritional support for polymorbid internal medicine patients *Clinical Nutrition* 37 (2018) 336-353. <http://dx.doi.org/10.1016/j.clnu.2017.06.025>
81. Ference BA, Ginsberg HN, Graham I, et al. Low-density lipoproteins cause atherosclerotic cardiovascular disease. 1. Evidence from genetic, epidemiologic, and clinical studies. A consensus statement from the European Atherosclerosis Society Consensus Panel. *Eur Heart J* 2017; 38:2459–2472.
82. Fiaccadori, A. Sabatino, R. Barazzoni et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in hospitalized patients with acute or chronic kidney disease. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 1644-1668. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.01.028>
83. Flandroy L, Poutahidis T, Berg G, et al. The impact of human activities and lifestyles on the interlinked microbiota and health of humans and of ecosystems. *Sci Total Environ*. 2018;627:1018–38.
84. Forbes A, Escher J, Hebutterne X, Klek S, Krznaric Z, Schneider S, et al. ESPEN guideline: clinical nutrition in inflammatory bowel disease. *Clin Nutr* 2017; 36:321e47.
85. Friedli N, Stanga Z, Sobotka L, Culkin A, Kondrup J, Laviano A, et al. Revisiting the refeeding syndrome: results of a systematic review. *Nutrition* 2017;35: 151e60.
86. Fujishima I, Fujiu-Kurachi M, Arai H, Hyodo M, Kagaya H, Maeda K, et al. Sarcopenia and dysphagia: position paper by four professional organizations. *Geriatr Gerontol Int* 2019; 19:91e7.
87. Garofalo C, Borrelli S, Provenzano M, De Stefano T, Vita C, Chiodini P, et al. Dietary salt restriction in chronic kidney disease: a meta-analysis of randomized clinical trials. *Nutrients* 2018;10.
88. Gentile CL, Weir TL. The gut microbiota at the intersection of diet and human health. *Science*. 2018;362:776–80.
89. Grundy SM, et al. 2018 Cholesterol Clinical Practice Guidelines: Executive Summary. <https://healthmetrics.heart.org/wp-content/uploads/2018/11/2018-Guideline-on-the-Management-of-Blood-Cholesterol-Executive-Summary.pdf>
90. Husby S., Koletzko S., Korponay-Szabo I.R. et al. European society for pediatric gastroenterology, hepatology, and nutrition guidelines for the diagnosis of coeliac disease // *JPGN*. 2012. Vol.54. P. 136–160.
91. Ingadottir AR, Beck AM, Baldwin C, Weekes CE, Geirsdottir OG, Ramel A, et al. Oral nutrition supplements and between-meal snacks for nutrition therapy in patients with COPD identified as at nutritional risk: a randomised feasibility trial. *BMJ Open Respir Res* 2019;6:e000349.
92. Jann Arends, Patrick Bachmann, Vickie Baracos et al. ESPEN guidelines on nutrition in cancer patients. *Clinical Nutrition* 36 (2017) 11–48. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/ESPEN_guidelines_on_nutrition_in_cancer_patients.pdf
93. Kessler K, Pivovarovova-Ramich O. Meal Timing, Aging, and Metabolic Health. *Int J Mol Sci*. 2019;20(8): pii: E1911. doi: 10.3390/ijms20081911.
94. Koletzko, I. Cetin, J.T. Brenna for the Perinatal Lipid Intake Working Group. PeriLip/EARNEST/CHF/DPSG/EAPM/ESPEN/ESPGHAN/IFPA/ISFAL Consensus statement on dietary fat intakes for pregnant and lactating women. *British Journal of Nutrition*

- 2007; 98:253-9.
<http://espen.info/documents/DietaryfatintakesforpregnantandlactatingwomenBJN2007.pdf>
95. L. Pironi et al. ESPEN guideline on home parenteral nutrition. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 1645-1666. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.03.005>
 96. Langan R. C., Goodbred A. J. Vitamin B12 Deficiency: Recognition and Management // *Am Fam Physician*. 2017; V. 15; 96 (6): 384–389.
 97. Leonard MM, Sapone A, Catassi C, Fasano A. Celiac disease and nonceliac gluten sensitivity. *J Am Med Assoc* 2017; 318:647.
 98. Loris Pironi, Jann Arends, Federico Bozzetti et al. ESPEN guidelines on chronic intestinal failure in adults. *Clinical Nutrition* 35 (2016) 247-307. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/1__ESPEN_guidelines_on_chronic_intestinal_failure_in_adults.pdf
 99. Lu M., Wan Y., Yang B., Huggins C.E., Li D. Effects of low-fat compared with high-fat diet on cardiometabolic indicators in people with overweight and obesity without overt metabolic disturbance: A systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials. *J. Nutr.* 2018; 119: 96–108.
 100. M. Arvanitakis et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in acute and chronic pancreatitis. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 612-631. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.01.004>
 101. M. Muscaritoli, J. Arends, P. Bachmann et al. ESPEN practical guideline: Clinical Nutrition in cancer. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 2898-2913. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.02.005>
 102. M. Plauth et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in liver disease. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 485-521. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.12.022>
 103. M.M. Berger, A. Shenkin, A. Schweinlin et al. ESPEN micronutrient guideline. *Clinical Nutrition* 41 (2022) 1357-1424. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2022.02.015>
 104. Manheimer E.W. Paleolithic nutrition for metabolic syndrome: systematic review and meta-analysis / Manheimer E.W., van Zuuren E.J., Fedorowicz Z., Pijl H. // *Am. J. Clin. Nutr.* Vol. 102(4). P. 922-932.
 105. Manson JE, Cook NR, Lee IM, et al.; VITAL Research Group. Vitamin D supplements and prevention of cancer and cardiovascular disease. *N Engl J Med*. 2019; 380:33–44. doi: 10.1056/NEJMoa1809944
 106. Marangoni F., Galli C., Ghiselli A., et al. Palm oil and human health. Meeting report of NFI: Nutrition Foundation of Italy symposium. *Int. J. Food. Sci. Nutr.* 2017; 31: 1 - 13.
 107. McClave et al. ACG Clinical Guideline: Nutrition Therapy in the Adult Hospitalized Patient. *Am J Gastroenterol* 2016; 111:315–334; doi: 10.1038/ajg.2016.28; published online 8 March 2016
 108. Mette M. Berger, Alan Shenkin, Anna Schweinlin at al. ESPEN micronutrient guideline. *Clinical Nutrition* 41 (2022) 1357e1424
 109. Mota M.C., Silva C.M., Balieiro L.C.T, Gonçalves B.F., Fahmy W.M., Crispim C.A. Association between social jetlag food consumption and meal times in patients with obesity-related chronic diseases. *PLoS One*. 2019 Feb 12; 14(2):e0212126. doi:10.1371/journal.pone.0212126.
 110. Muscaritoli, J. Arends, P. Bachmann et al. ESPEN practical guideline: Clinical Nutrition in cancer. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 2898-2913. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.02.005>
 111. Nicolaas E.P. Deutz, Jürgen M. Bauer, Rocco Barazzoni et al. ESPEN endorsed recommendations: Protein intake and exercise for optimal muscle function with aging: Recommendations from the ESPEN Expert Group. *Clinical Nutrition* 33 (2014) 929-936. <https://www.espen.org/files/PIIS0261561414001113.pdf>
 112. Nogue M, Rambaud J, Fabre S, Filippi N, Jorgensen C, Pers Y-M. Long-term corticosteroid use and dietary advice: a qualitative analysis of the difficulties encountered by patient. *BMC Health Serv Res* 2019;19.

113. Noncommunicable diseases country profiles. Geneva:WHO, 2018. 223 p. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO
114. Nygrena, J. Thacker, F. Carli et al. Guidelines for perioperative care in elective rectal/pelvic surgery: Enhanced Recovery After Surgery (ERAS) Society recommendations. *Clinical Nutrition* 31 (2012) 801-816. <http://www.espen.info/wp/wordpress/wp-content/uploads/2012/10/ERAS-rectal.pdf>
115. Oakland K, Chadwick G, East JE, Guy R, Humphries A, Jairath V, et al. Diagnosis and management of acute lower gastrointestinal bleeding: guidelines from the British Society of Gastroenterology. *Gut* 2019; 68:776e89.
116. Oskarsson V, Sadr-Azodi O, Discacciati A, Orsini N, Wolk A. Overall diet quality and risk of recurrence and progression of non-gallstone-related acute pancreatitis: a prospective cohort study. *Eur J Nutr* 2017; 57:2537e45.
117. P. Singer et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in the intensive care unit. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 48-79. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.08.037>
118. Painter V, Le Couteur D, Waite L. Texture-modified food and fluids in dementia and residential aged care facilities. *Clin Interv Aging* 2017;12: 1193e203.
119. Paoli A., Tinsley G., Bianco A., Moro T. The Influence of Meal Frequency and Timing on Health in Humans: The Role of Fasting Nutrients. 2019;11(4). pii: E719. doi: 10.3390/nu11040719.
120. Pironi et al. ESPEN guideline on home parenteral nutrition. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 1645-1666. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.03.005>
121. Pironi L, Arends J, Baxter J et al. Definition and classification of intestinal failure in adults. *Clinical Nutrition* 34 (2015) 171-80. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/ESPEN-recomm-IF_2015.pdf
122. Plauth et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in liver disease. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 485-521. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.12.022>
123. Pourhassan M, Cuvelier I, Gehrke I, Marburger C, Modreker MK, Volkert D, et al. Risk factors of refeeding syndrome in malnourished older hospitalized patients. *Clin Nutr* 2018; 37:1354e9.
124. Qu G. B., Wang L. L., Tang X., Wu W., Sun Y. H. The association between vitamin D level and diabetic peripheral neuropathy in patients with type 2 diabetes mellitus: An update systematic review and meta-analysis // *J Clin Transl Endocrinol*. 2017; 9: 25–31. DOI: 10.1016/j.jcte.2017.04.001.
125. R. Burgos et al. ESPEN guideline clinical nutrition in neurology. *Clinical Nutrition* 37 (2018) 354-396. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2017.09.003>
126. R. Thibault, O. Abbasoglu, E. Ioannou et al. ESPEN guideline on hospital nutrition. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 5684-5709. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.09.039>
127. Rosa Burgos, Irene Breton, Emanuele Cereda et al. ESPEN guideline clinical nutrition in neurology. *Clinical Nutrition* 37 (2018) 354-396. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/ESPEN-guideline_clinical_nutrition_in_neurology.pdf
128. S.C. Bischoff et al. ESPEN guideline on home enteral nutrition. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 5-22. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2019.04.022>
129. S.C. Bischoff et al. ESPEN practical guideline: Clinical Nutrition in inflammatory bowel disease. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 632-653. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2019.11.002>
130. S.C. Bischoff, P. Austin, K. Boeykens et al. ESPEN practical guideline: Home enteral nutrition. *Clinical Nutrition* 41 (2022) 468-488. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.10.018>
131. S.C. Bischoff, R. Barazzoni, L. Busetto et al., European guideline on obesity care in patients with gastrointestinal and liver diseases - Joint ESPEN/UEG guideline, *Clinical Nutrition*, <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2022.07.003>
132. S.C. Bischoff, W. Bernal, S. Dasarathy et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition in liver disease. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 3533-3562. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2020.09.001>

133. Sauer AC, Goates S, Malone A, Mogensen KM, Gewirtz G, Sulz I, et al. Prevalence of malnutrition risk and the impact of nutrition risk on hospital outcomes: results from nutrition Day in the U.S. *J Parenter Enteral Nutr* 2019;43:918e26.
134. Schuetz P, Fehr R, Baechli V, Geiser M, Deiss M, Gomes F, et al. Individualised nutritional support in medical inpatients at nutritional risk: a randomised clinical trial. *Lancet* 2019; 393:2312e21.
135. Serin Y, Acar Tek N. Effect of Circadian Rhythm on Metabolic Processes and the Regulation of Energy Balance. *Ann Nutr Metab.* 2019;74(4):322-330. doi: 10.1159/000500071.
136. Singer et al. ESPEN guideline on clinical nutrition in the intensive care unit. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 48-79. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.08.037>
137. Singh RK, Chang HW, Yan D, Lee KM, Ucmak D, Wong K, Abrouk M, Farahnik B, Nakamura M, Zhu TH, Bhutani T, Liao W. Influence of diet on the gut microbiome and implications for human health. *J Transl Med.* 2017;15(1):73. doi:10.1186/s12967-017-1175-y
138. Siscovick D.S., Barringer T.A., Fretts A.M., et al. Omega-3 polyunsaturated fatty acid (fish oil) supplementation and the prevention of clinical cardiovascular disease: a science advisory from the american heart association. *Circulation.* 2017; 135(15): e867 - e884.
139. Six M, Morin C, Fardet L. Prescription des mesures adjuvantes aux corticotherapies systemiques prolongees en fonction de la specialite du prescripteur. *Rev Med Interne* 2019; 40:427e32.
140. Stanislaw Klek, Alastair Forbes, Simon Gabe et al. Management of acute intestinal failure: A position paper from the European Society for Clinical Nutrition and Metabolism (ESPEN) Special Interest Group. *Clinical Nutrition* 35 (2016), 6, 1209–1218. <https://www.espen.org/files/PIIS0261561416300267.pdf>
141. Staudacher HM, Lomer MCE, Farquharson FM, Louis P, Fava F, Franciosi E, et al. A diet low in FODMAPs reduces symptoms in patients with irritable bowel syndrome and A probiotic restores bifidobacterium species: a randomized controlled trial. *Gastroenterology* 2017; 153:936e47.
142. Stephan C. Bischoff, Peter Austin, Kurt Boeykens et al. ESPEN guideline on home enteral nutrition. *Clinical Nutrition* 39 (2020) 5-22. https://www.espen.org/files/ESPEN-Guidelines/ESPEN_guideline_on_home_enteral_nutrition.pdf
143. Torres N., Guevara-Cruz M., Velázquez-Villegas L. A., Tovar A. R. Nutrition and Atherosclerosis. *Med. Res.* 2015. № 46 (5). P. 408–426.
144. Tweed T, van Eijden Y, Tegels J, Brenkman H, Ruurda J, van Hillegersberg R, et al. Safety and efficacy of early oral feeding for enhanced recovery following gastrectomy for gastric cancer: a systematic review. *Surg Oncol* 2019; 28:88e95.
145. Vasse E, Beelen J, de Roos NM, Janssen N, de Groot LC. Protein intake in hospitalized older people with and without increased risk of malnutrition. *Eur J Clin Nutr* 2018; 72:917e9.
146. Vitale M., Masulli M., Calabrese I., Rivellesse A.A., Bonora E., Signorini S., Perriello G., Squatrito S., Buzzetti R., Sartore G., et al. Impact of a Mediterranean Dietary Pattern and Its Components on Cardiovascular Risk Factors, Glucose Control, and Body Weight in People with Type 2 Diabetes: A Real-Life Study. *Nutrients* 2018; 10: 1067.
147. Volkert et al. ESPEN guideline on clinical nutrition and hydration in geriatrics. *Clinical Nutrition* 38 (2019) 10-47. <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2018.05.024>
148. Weimann A, Braga M, Carli F, Higashiguchi T, Hübner M, Klek S, et al. ESPEN guideline: clinical nutrition in surgery. *Clin Nutr* 2017; 36:623e50.
149. Weimann, M. Braga, F. Carli et al. ESPEN practical guideline: Clinical nutrition in surgery. *Clinical Nutrition* 40 (2021) 4745- <https://doi.org/10.1016/j.clnu.2021.03.031>
150. WGO Practice Guideline: Probiotics and prebiotics / F. Guarner, A.G. Khan, J. Garisch et al. 2008. URL: http://www.worldgastroenterology.org/assets/downloads/en/pdf/guidelines/19_probiotics_prebiotics.pdf

151. Willett W, Rockstrom J, Loken B, Springmann M, Lang T, Vermeulen S, et al. Food in the Anthropocene: the EAT-Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *Lancet* 2019; 393:447e92.
152. World gastroenterology organisation global guidelines on celiac disease / Bai, C. Ciacci, G.R. Corazza et al. 2016. URL: [http:// www.worldgastroenterology.org/UserFiles/file/guidelines/celiac-disease-english-2016.pdf](http://www.worldgastroenterology.org/UserFiles/file/guidelines/celiac-disease-english-2016.pdf)
153. World Health Organization. Implementing Effective Actions for Improving Adolescent Nutrition. Geneva: WHO; 2018.
154. World Health Organization. Integrated Care for Older People: Guidelines on Community-Level Interventions to Manage Declines in Intrinsic Capacity. Geneva: WHO; 2017.
155. Zhang H, Wang Y, Sun S, Huang X, Tu G, Wang J, et al. Early enteral nutrition versus delayed enteral nutrition in patients with gastrointestinal bleeding: a PRISMA-compliant meta-analysis. *Medicine* 2019;98. e14864-e.